

УДК 347.961.41

СТОРОНИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

Ярошевська Г. М.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

В статті аналізуються основні підходи до визначення сторін договору про надання юридичних послуг. Автор робить висновок, що відповідно до чинних вимог законодавства України виконавцем юридичної послуги може бути будь-який суб'єкт цивільно-правових відносин. Виняток складають лише спеціальні вимоги, що висовуються до статусу адвоката. Разом з тим, надання юридичних послуг можливе й поза адвокатської діяльності. До такої юридичної практики законодавством України не встановлюється необхідних статусних обмежень.

Ключові слова: договір про надання юридичних послуг, правила адвокатської етики, сторони договору про надання юридичних послуг.

Договір про оплатне надання юридичних послуг відноситься до категорії непоіменованих у законодавстві договорів. Як відомо, ані чинний ЦК, ані інші нормативні акти не містять у собі положень про цей договір. Виходячи із такого становища питання про сторони розглядуваного в цій статті договору носитимуть, на перший погляд, суто технічний характер: розповсюдження загальних вимог цивільного законодавства про правочини та договори дозволить отримати відповідь про сторони такої домовленості. Разом з тим пізнавальні цілі результатів подібної імплементації не будуть головними.

Саме через відсутність належної законодавчої регламентації розглядуваних в цій статті на практиці виникають проблеми, пов'язані з тим, що менш потужна у правовому сенсі сторона (послугоотримувач юридичної послуги) інколи позбавляється можливості здійснення захисту своїх прав і інтересів.

Маємо зазначити, що у спеціальній юридичній літературі означеним вище проблемним питанням не приділяється належної уваги. Разом з тим, слід вказати, що окремі питання надання юридичних послуг досліджувалися в роботах В. М. Богославця, Т. І. Ільїної, Д. В. Музюкіна, О. М. Шуковської, І. О. Владімірової. Також можливо зустріти поодинокі фрагменти у періодичних літературних джерелах, де йдеться про сторони договору з надання юридичних послуг. Зрозуміло, що таке становище неможна назвати задовільним. З огляду на приналежність досліджуваного договору до різновиду договорів про надання послуг, сторони такого договору йменуються виконавцем та замовником (ст. 901 Цивільний кодекс України (Далі – ЦК України). Виконавцем є учасник розглядуваного правовідношення, діями якого досягається надання юридичної послуги. Замовником, відповідно, буде учасник даного правовідношення, який здійснює оплату надання юридичної послуги, так в інтересах якого, за загальним правилом, надається ця послуга. Можливі випадки, коли юридична послуга надаватиметься в інтересах третьої особи (ст. 636 ЦК України).

У юридичній літературі виконавця за договором про надання юридичних послуг нерідко ототожнюють з фігурою адвоката, що призводить до безпідставного звужування суб'єктного складу даного правовідношення. Ми виходимо із тієї позиції, що виконавцем за розглядуваним договором може бути як адвокат, так і інша фізична особа, яка має, за загальним правилом, відповідну освіту для надання юридичної послуги, але не набула статусу адвоката. Окрім того, виконавцями можуть виступати юридичні особи приватного права, для яких надання юридичних послуг не суперечить їх статутній діяльності, а точніше – є основною статутною діяльністю. Важко погодитись із тими авторами, які розглядають можливість участі серед виконавців юридичної послуги також державні та муніципальні установи [1, с. 94]. Названі юридичні особи можуть бути учасниками цивільно-правових відносин, але не відносин з надання юридичної послуги, бо подібна діяльність відповідатиме основним цілям їх створення як юридичних осіб публічного права. З тих же міркувань виконавцями не будуть (безпосередньо) держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади.

Участь виконавців-фізичних осіб можлива, як згадувалося вище, у статусі адвоката та через використання особою загального цивільно-правового статусу, за умови наявності в неї спеціальної освіти та досвіду. Останнє зазначення – тобто щодо наявності освіти та досвіду є вимогою законодавця (на жаль), але реалізується на практиці звичайними нормами. Передумовою можливості участі фізичних осіб, як виконавців юридичної послуги, перш за все, є їх відповідність загальним вимогам цивільного законодавства щодо наявності необхідного обсягу право- та дієздатності. При цьому, законодавством України спеціально не вказується на обмеження щодо можливості участі в даних відносинах іноземців, осіб без громадянства (апатридів) чи з подвійним громадянством (біпатридів). Навіть щодо статусу адвоката у ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначається, що «адвокатом може бути фізична особа, яка має вищу повну юридичну освіту ...» [2]. З чого можна зробити висновок про правову можливість участі у розглядуваних відносинах й громадян інших держав (за умови їх відповідності іншим вимогам цього Закону). З наведеного можна зробити висновок про неможливість здійснення адвокатської діяльності апатридами, адже сьогодні набути юридичну освіту, підтверджену дипломом державного зразка, без публічно-правової приналежності до певної держави неможливо. Якщо розглядати статусні питання участі у досліджуваних правовідносинах виконавців-неадвокатів (приватнопрактикуючих юристів), то такими суб'єктами формально можуть бути будь-які особи, які щонайменше досягли чотирнадцяти років та отримали від своїх представників дозвіл на вчинення даного правочину (ч. 2 ст. 32 ЦК України). Втім, таке твердження навряд чи можна реалізувати на практиці. Більш реалістичною буде життєва ситуація з наданням юридичної послуги особою, яка хоча і не є повнолітньою, але через обставини, вказані у ст. 34 ЦК України, досягла певного обсягу дієздатності у зв'язку із здійсненням трудової чи підприємницької діяльності (ст. 35 ЦК України). У такому віці особи можуть мати незавершену вищу освіту та цілком здатні надавати юридичні послуги нескладного характеру: консультування, складання проектів договорів та таке інше. При цьому, щоправда, слід згадати й про формальну перепону здійснення такими особами надання юридичних послуг як виду підприємницької діяльності, так як при реєстрації даної діяльності претенденту необхідно підтвердити наявність у нього заведеної юридичної освіти. Аналіз вищезга-

даних норм цивільного законодавства вказує на необхідність закріплення більш чітких статусних вимог до фігури виконавця за договором про надання юридичних послуг. На наш погляд, у законодавстві доцільно було б закріпити правило про можливість надання навіть нескладних оплатних юридичних послуг тільки за наявності у особи завершеної юридичної освіти, як мінімум рівня «бакалавр». Здобути таку освіту раніше досягнення особами вісімнадцятирічного віку практично неможливо, що також є позитивним моментом: з повноліттям особи здобувають й мінімально необхідний соціальний досвід. Отже, бажано встановити вимогу про наявність у виконавця повного обсягу право- та дієздатності та здобуття ним завершеної вищої юридичної освіти. У спеціальних дослідженнях вказувалось на існуючу проблему щодо відсутності в законодавстві України чіткої позиції про заборону надання юридичних послуг міліціонерами, прокурорами, суддями та державними службовцями. В.М. Богославець, проаналізувавши відповідні положення Законів України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про статус суддів», «Про боротьбу з корупцією», вказує, що законодавством обмежується для даних категорій осіб лише можливість здійснення підприємницької діяльності та надання оплатних послуг (в тому числі й юридичних) без ознак підприємницької діяльності. Можливість надання послуг безоплатно здебільшого не обмежується, що, на думку В.М. Богославця, є неприпустимим [3, с. 16-17]. З подібною позицією В.М. Богославця слід погодитись, адже «безоплатне» надання юридичних послуг може також слугувати лише ширмою для приховання зловживань повноваженнями переліченими посадовцями, а тому у законодавстві необхідно встановити чітку заборону здійснення вказаними особами діяльності про надання юридичних послуг (на підставі укладених цивільно-правових договорів) як таких. Слушною є пропозиція В.М. Богославця й щодо необхідності законодавчого обмеження надання юридичних послуг нотаріусами. Юридичні послуги нотаріусів мають обмежуватися сферою їх професійної діяльності: консультуванням щодо порядку вчинення правочинів, прийняття спадщини, здійснення посвідчення документів та інше [3, с. 17]. Досить розповсюдженими в Україні є надання юридичних послуг як виду підприємницької діяльності, що вимагає від виконавців їх реєстрації в якості приватних підприємців. В літературі з цього приводу відзначається два позитивних моменти. По-перше, індивідуальна юридична практика має певні податкові пільги, що сприяє її розповсюдженню. По-друге, статус приватного підприємця встановлює правило про несення ним майнової відповідальності всім своїм майном, що підвищує гарантію захисту суб'єктивних прав та інтересів замовника [3, с. 17]. Індивідуальна юридична практика не є чимось новим у загальносвітовому масштабі, а тому вивчення історії цього питання дозволяє визначити нормативні параметри її регулювання і у вітчизняному законодавстві [5, с. 64]. Друга форма надання фізичними особами юридичних послуг є адвокатська діяльність. Передумовою набуття особою статусу адвоката є повний обсяг її право- та дієздатності. Спеціальні вимоги пред'являються Законом про адвокатуру та Правилами адвокатської етики. Питання про природу такого нормативного джерела, як Правила адвокатської етики, та його співвідношення з чинним законодавством є мало визначеним. У ст. 1 Правил вказується, що їх норми «не відмінюють і не змінюють положень чинного законодавства про адвокатуру, а доповнюють і конкретизують його», але це ніяким чином не дозволяє визначитись з тим, чи є Правила видом підзаконного акту взагалі. Сумніви, пов'язані з тим, що дане нормативне дже-

рело не прийняте Кабінетом Міністрів України відповідно до встановлених процедур, а лише «схвалено» Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України (01.10.1999 року, протокол від 1-2 жовтня 1999 р. №6/VI), якій, до речі, надане виключне право офіційного їх тлумачення (ст. 3 Правил). На підставі дії норм ЦК України, Правила можна кваліфікувати як системну збірку звичаїв професійної поведінки адвокатів. Але і тут доводиться говорити про своєрідний характер походження подібних звичаїв, адже ЦК України про звичай говорить, як про «правило поведінки, яке не встановлено актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин» (абз. 2 ч. 1 ст. 7). Не всі норми, запропоновані Правилами адвокатської етики, можна визнати такими, що вироблені та закріплені усталеною практикою вітчизняних адвокатів. Деяка їх частина має вигляд новел, запозичених із світового досвіду. Таким чином, Правила адвокатської етики є офіційним документом, що формально закріплює звичаєві норми професійної поведінки адвокатів (абз. 3 ч. 1 ст. 7 ЦК України). Уникаючи деталізації положень про визначення статусу адвоката як учасника (виконавця) договору про надання юридичних послуг, слід вказати на таке. Адвокатом, як згадувалося вище, може бути будь-яка фізична особа повністю право - та дієздатна, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, стаж роботи у галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, склала Присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю (ст. 6 Закону про адвокатуру)¹.

Адвокат має право займатись адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в адвокатські об'єднання (ст. ст. 13-15 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). З аналізу цитованої вище та інших норм законодавства, В. М. Богославець робить висновок про те, що поряд з адвокатськими об'єднаннями юридичними особами слід визнавати й адвокатські бюро. Адвокатське бюро «складається із одного адвоката. Стороною договору про надання правових послуг є не адвокат, а адвокатське бюро як юридична особа» [7, с. 45]. Слід підтримати критику В.М. Богославця щодо відсутності у чинному законодавстві чіткого розуміння видів організаційно-правових форм юридичних осіб, з використанням статусу яких можна здійснювати адвокатську діяльність [7, с. 45-47]. Таке положення законодавства не дозволяє достеменно встановити набір тих прав і обов'язків, що можуть належати подібним юридичним особам та визначати межі їх відповідальності. Таке становище є вкрай незадовільним, адже воно не може сприяти реалізації самої соціальної ідеї створення та функціонування подібних юридичних осіб: гарантування захисту прав та інтересів громадян. Слід також звернути увагу, що законодавство України, як і країн пострадянського простору, виходить із принципу необхідності закріплення вичерпного переліку організаційно-правових форм існування юридичних осіб. Це означає, що законом мають бути встановлені й чіткі межі статусних можливостей щодо тієї

---

¹ За першою редакцією ст. 2 Закону про адвокатуру адвокатом міг бути тільки громадянин України, що цілком заслужено критикувалося у науці [3, с. 18; 6, с. 56-59].

чи іншої організаційно-правової форми юридичної особи. Є.О. Суханов з цього приводу вказував, що класифікація юридичних осіб повинна мати вичерпну яву про всі їх різновиди. Закріплення її у законі виключає появу правосуб'єктних організацій, які не входять у певний підрозділ даної класифікації, та створює перепони щодо виникнення серед учасників обігу незрозумілих, сумнівних утворень (різного роду «фірм», «центрів» і т.п.) [8, с. 180]. Стосовно таких юридичних осіб як адвокатські об'єднання, згаданої понятійної межі не проведено, навпаки, як раз називаються мало зрозумілі види. в тому числі й «фірми», які наводять Є.О. Сухановим в якості прикладу сумнівних утворень². В.М. Богославцем схвально оцінював запропоновані проектом Закону про адвокатуру №7051-1 такі організаційно-правові форми адвокатських об'єднань, як колегія адвокатів, товариство адвокатів та адвокатська фірма, де змістовно визначається їх статус [9; 7, с. 46-47]. Але не всі із цих видів юридичних осіб відповідають системним положенням ЦК України про визначення видів юридичних осіб. Тому доводиться констатувати наявність проблеми, що заслуговує на окреме дисертаційне дослідження. Сьогоднішня практика здійснення адвокатської діяльності виходить із постулату невизнання такої діяльності в якості підприємницької. Спираючись на це, необхідно визначати у законодавстві відповідні організаційно-правові форми існування юридичних осіб, основна статутна діяльність яких буде пов'язана з наданням юридичних послуг. Тобто, такі юридичні особи повинні визнаватись юридичними особами приватного права, а точніше – не підприємницькими товариствами. В той же час, всупереч висловленій вище позиції, в Україні функціонують різного роду юридичні особи, які надають юридичні послуги як вид підприємницької діяльності. З точки зору цивільного права стороною договору (виконавцем) виступає сама юридична особа, а безпосередні дії, що і є предметом послуги, здійснюються працівниками даної організації, які, до речі, нерідко мають статус адвоката. Замовником юридичної послуги може виступати як фізична, так і юридична особа. До замовника-фізичної особи висуваються вимоги правосуб'єктності, які встановлюються і до будь-якого іншого учасника договірних відносин породжуваних правочином, що не є дрібним побутовим правочином. Іншими словами, для самостійної участі у правовідношенні з наданою юридичною послугою фізична особа (замовник) повинна мати мінімально необхідний обсяг дієздатності, а саме - передбачуваний ч. 2 ст. 32 ЦК України. Найчастіше за договором про надання юридичних послуг замовниками виступають фізичні особи, які мають повний обсяг цивільної дієздатності (ст. 34-35 ЦК України). Обмежень щодо участі в якості замовників фізичних осіб-іноземців українським законодавством не встановлено. У тих випадках, коли замовниками юридичної послуги виступають юридичні особи, їх правосуб'єктність визначається загальними правовими вимогами щодо участі у цивільних майнових правовідносинах. Тобто, специфічних вимог щодо участі юридичних осіб-замовників юридичної послуги законодавством України не встановлюється.

---

²В літературі зверталась увага на існуючу практику використання у назвах товариств з обмеженою відповідальністю термінів, що створюють оманливе враження про їх дійсний статус: «адвокатська група», «юридична консультатія», «колегія адвокатів», «адвокатське бюро» тощо. Слід підтримати висловлену думку про неприпустимість такого становища [7, с. 47; 10, с. 26; 11, с. 8; 12, с. 6].

Держава України, іноземні держави, Автономна Республіка Крим та територіальні громади України беруть участь у правовідносинах з надання юридичних послуг як замовники тільки через відповідні органи цих суб'єктів, що також не має особливостей. Можливість участі на стороні виконавця третіх осіб, як і участь третіх осіб, на користь яких укладається замовником договір про надання юридичних послуг, визначається тими ж правовими вимогами, що висовуються до основних учасників – виконавця та замовника. З огляду на це, у даному матеріалі означені статусні питання окремо розглядатись не будуть, аби уникнути зайвих повторювань. Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку висновків: відповідно до чинних вимог законодавства України виконавцем юридичної послуги може бути будь-який суб'єкт цивільно-правових відносин. Виняток складають лише спеціальні вимоги, що висовуються до статусу адвоката. Разом з тим, надання юридичних послуг можливе й поза адвокатської діяльності. До такої юридичної практики законодавством України не встановлюється необхідних статусних обмежень. З огляду на це, доцільно запровадити до цивільного законодавства необхідні зміни та доповнення, у відповідності з якими право безпосереднього надання юридичних послуг повинна мати тільки та особа, яка має повну право- та дієздатність і здобула завершену юридичну освіту, як мінімум освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Подібна вимога має розповсюджуватися й на осіб, що надають юридичну послугу від імені юридичних осіб; в законодавстві України необхідно недвозначно сформулювати положення, згідно з яким встановити пряму заборону надання юридичних послуг співробітниками міліції, прокуратури, суду та державними службовцями. Практика нотаріусів має обмежуватися лише сферою їх професійної діяльності (консультуванням щодо порядку вчинення правочинів, прийняття спадщини; здійснення посвідчувальних написів на документах тощо); нормативні положення Правил адвокатської етики слід кваліфікувати в якості зафіксованих у офіційному документі звичаєвих правил адвокатської професійної поведінки. Разом з тим, доводиться констатувати суперечливість окремих положень Правил нормам ЦК України, що призводить до необхідності здійснення відповідних змін а доповнень;

адвокатські об'єднання, як юридичні особи, не мають у законодавстві України чіткого переліку організаційно-правових форм їх створення, що породжує непорозуміння у визначенні їх статусних можливостей. Дана проблема вимагає проведення окремого наукового дослідження, на підставі висновків якого необхідно законодавчо закріпити вичерпний перелік організаційно-правових форм адвокатських об'єднань.

Список літератури

1. Салчак А. А.-О. Договор об оказании юридических услуг: особенности гражданско-правовой ответственности его участников: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2006. – 197 с.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. №5076-VI <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
3. Богославец В. Фізична особа-суб'єкт надання правових послуг / В.Богославец // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №5. – с. 16-19.
4. Проект Закону України від 09.11.2004 р. (реєстр. №6320) «Про правову допомогу»//www.rada.gov.ua/proza.htm
5. Шуковская О.М. Формы деятельности по оказанию юридических услуг /О.М.Шуковская// Адвокат. – 2001. – №10. – С. 62-66.
6. Ромовська З. Закон України «Про адвокатуру» - ремонт чи повна реконструкція? / З.Ромовська// Право України. – 2000. – №11. – с. 56-59.
7. Богославец В. Цивільно-правова характеристика кола суб'єктів надання правової допомоги / В.Богославец // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №7. – С. 44-47.
8. Гражданское право: В 2 т. Том I: Учебник/Отв. ред. проф. Е.А. Суханов. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. – 2000. – 816 с.

9. Проект Закону України від 14.03.2006 р. (реєстр. №7051-1) «Про адвокатуру»//www.rada.gov.ua/proza.htm

10. Головань І. В. До питання про організаційні форми діяльності адвокатури / В.І. Головань // Адвокат. – 2004. – №5. – С. 25-27.

11. Варфоломеева Т. Адвокат — правозахисник чи підприємець / Т. Варфоломеева // Юридичний вісник України. – 2001. – №14 – С. 1-8.

12. Никифорова Н.П. О правомочности использования в наименованиях юридических лиц словосочетания «коллегия адвокатов» и «юридическая консультация» / Н.П.Никифорова // Адвокатская практика. – 2002. – №3. – С. 5.

Ярошевская А. М. Стороны договора о предоставлении юридических услуг / А. М. Ярошевская // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 480-486.

В статье анализируются основные подходы к определению сторон договора о предоставлении юридических услуг. Автор делает вывод, что в соответствии с действующими требованиями законодательства Украины исполнителем юридической услуги может быть любой субъект гражданско-правовых отношений. Исключения составляют только специальные требования, предъявляемые к статусу адвоката. Вместе с тем, предоставление юридических услуг возможно и вне адвокатской деятельности. К такой юридической практики законодательством Украины не устанавливаются необходимых статусных ограничений.

Ключевые слова: договор о предоставлении юридических услуг, правила адвокатской этики, стороны договора о предоставлении юридических услуг.

A. Yaroshevskaya. The main approaches to indentifying contract parts for legal services are analyzed / A. Yaroshevskaya // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2013. – Vol. 26 (65). № 1. – P. 480-486.

The author makes a conclusion that according to the legislation of Ukraine any legal subject of civil relations can be executive legal service. The only exceptions are special requirements which are presented the status of a lawyer. At the same time providing of legal services are possible out of advocacy. Such legal legislation practice of Ukraine does not need necessary status restrictions. Key words: contract for legal services, parts of contract, rules of advocacy ethic.

Keywords: contract for the provision of legal services, legal ethics rules, parties to the contract for legal services.